

članci – *articuli*

UDK 226.4
Izvorni znanstv. članak
Primljeno 12/98.

»ČOVJEK NEKI IMAO DVA SINA«¹

Adalbert REBIĆ, Zagreb

Sažetak

Autor raspravlja o nekim novim značajnim vidovima inače vrlo dobro poznate Isusove prispodobe o izgubljenome sinu (Lk 15,11–32). Iznosi neke nove poglede u suvremenoj egzegetskoj literaturi na historijsko-kritičko promatranje prispodobe, iznosi književni i povijesni kontekst koji otkriva temeljne značajke Lukine teologije i kristologije na posebni način. Iznosi novija saznanja o strukturi prispodobe. Osobito temeljito razrađuje starozavjetnu i židovsku pozadinu te prispodobe i na kraju daje najvažnije biblijsko-teološke naglaske prispodobe o izgubljenom sinu.

Ključne riječi: otac, sin, izgubljeni sin, pravednost, grijeh, kajanje, obraćenje, nagrada, kazna.

Prispodoba o »izgubljenom sinu« (Lk 15,11–32) jedna je od najdužih i najljepših Isusovih prispodoba. Ona je jedan od najviše istraživanih biblijskih tekstova Novoga zavjeta. Nazivamo je prispodobom o »izgubljenom sinu«, premda bi je bolje bilo nazvati »prispodobom o milosrdnom ocu«².

¹ Članak je dorađeno predavanje održano na znanstvenom radnom sastanku srednjoeuropskih bibličara *Colloquium biblicum* u Beču 26. listopada 1998. godine.

² J. JEREMIAS, *Die Gleichnisse Jesu*, Göttingen, 1970., 128; A. KEMMER, *Gleichnisse Jesu. Wie man sie lesen und verstehen soll*, Herder, Freiburg, ²1983, 42; H. WEDER, *Die Gleich-*

Glavne su teme ove prispodobе neizmјerna Božја ljubav koje je ovaj zemaljski otac slika i odraz, obraćenje, oproštenje grijehа i velika Božја radost nad јednim obraćenim grešnikom. Osim toga prispodoba sadrži i skrivenu kristologiju, jer njome Isus pokazuje da se prema ljudima ponaša јednako tako kao i Bog: on zove grešnike na obraćenje, oprašta im grijehе, ide k njima na gozbu.³ Isus u svome јavnom nastupu pokazuje i dokazuje ljubav Božју prema obraćenim grešnicima.⁴

1. *Historijsko-kritički vid.* Egzegeti stručnjaci koji pristaju uz historijsko-kritičku egzegezu pridaju nastanku ovog teksta kao i *Sitzu im Leben* vrlo veliko značenje. Prispodoba se nalazi samo u Lukinu evanđelju i to u 15. poglavlju uz prispodobu o izgublјenoј i nađenoј ovci (15,3–7), te o izgublјenoј i nađenoј drahmi (15,8–10). Od tih triju prispodoba, nanizanih јedna iza druge, samo ona prva prispodoba o izgublјenoј drahmi ima paralelu u Mateјevu evanđelju, ali se ondje nalazi u drukčijem kontekstu (Mt 18,12–14).

Luka uvodi prispodobе s dva retka (Lk 15,1–2) kojima ukratko opisuje situaciju u kojoj su prispodobе izrečene. Oko Isusa se skupljahu »svi carinici i grešnici da ga slušaju« (15,1). To je farizeјima bio povod za nezadovolјstvo te stoga oni mrmlјahu: »Ovaj prima grešnike i blaguje s njima!« (15,2). Isus je pod udarom farizeја i pismoznanaca koji su mјerodavni za јavni čudoredni život. Oni propisuju što ljudi imaju činiti a što izbjegavati činiti. Isus ne raspravlja s farizeјima i pismoznancima; on im u slikama i prispodobama šalje poruku. U prispodobama on iznosi tipičnu sliku Boga kakvu je imao već Stari zavјet, a i židovstvo Isusova vremena.⁵ To je tipično semitski način razmišljanja i razgovora: semit ne rabi opće pojmove, ne služi se silogizmima, nego svoју poruku izriče slikama, usporedbama i prispodobama.

Budući da prispodoba o izgublјenom sinu ima dva dijela, јedan o mlađem sinu (15,11–24) i drugi o stariјem sinu (15,25–32), mnogi se istraživači pitaju nisu li u početku postojale dvije predaje koje je onda vјerојatno Luka spojio u јednu cjelinu. Odgovarajući na takvo pitanje egzegeti nisu јedinstveni. Јedni misle da je prispodoba u cjelini Lukino redakcijsko djelo, a drugi misle, i njih je većina, da između tipično Lukinih elemenata i elemenata iz Lukinih izvora (izvori kojima se Luka služio) postoје razlike. J. Wellhausen (1904.) i A. Loisy (1924.)

nisse Jesu als Metaphern (FRGLANT 120), Göttingen, ³1984.; W. HARNISCH, *Die Gleichniserzählungen Jesu* (Uni-Taschenbücher 1343), Göttingen, ²1990., 200–230.

³ A. KEMMER, *Gleichnisse Jesu*, 45.

⁴ J. JEREMIAS, *nav. dj.*, 132.

⁵ Usp. E. ZENGER, *Der Gott der Bibel. Sachbuch zu den Anfängen des alttestamentlichen Gottesglaubens*, Stuttgart, ²1992., 111 s.

misle da je odlomak 15,25–32 sastavio Luka i taj odlomak ubacio u perikopu o izgubljenom sinu. Tako misli i J. A. Sanders⁶, budući da Luka u 15,29 više ne razlikuje između Boga i oca, kao što to čini još u 15,18 i 15,21. Cilj prispodobe u 15,11–32 ne bi stoga bio Isusova obrana onoga što je izgubljeno pa opet pronađeno, nego napad na farizeje i pismoznance zbog njihove tvrdoće prema grešnicima što još snažnije dolazi do izražaja u 16. poglavlju (Lk 16,14–15.27–31).

M.-E. Boismard⁷ misli da je Luka ovu prispodobu preuzeo iz nama nepoznata izvora. On pretpostavlja povrh toga i to da je Luka vjerojatno sam sastavio drugi dio prispodobe. R. Bultmann⁸ zalaže se za literarno jedinstvo odlomka 15,11–32 te misli da za ovu prispodobu smijemo naći paralelu u Mt 21,28–31. Prema J. Jeremiasu⁹ prispodoba potječe izravno od Isusa. Uostalom, Jeremias ju radije naziva prispodobom *o ljubaznom ocu*. Nije naglasak naime na izgubljenom sinu, nego na ocu koji ljubi svog sina, smiluje mu se i oprašta mu grijeh. Prema njemu Luka je redigirao samo prva tri retka (15,1–3), a ostatak je preuzeo iz neke starije predaje. I M.-J. Lagrange¹⁰ se također zalaže za literarno jedinstvo Lk 15,11–32. Prema njemu prvi dio sadrži glavnu poruku prispodobe: milosrđe Božje prema grešnicima. A. Fitzmyer¹¹ misli da je Luka odlomak 15,11–32 preuzeo iz svojih vlastitih izvora te ga uvelike redigirao davši mu pritom naglašeno teološki sadržaj. Prema njemu cilj je prispodobe naglasiti bezuvjetnu ljubav Božju prema grešnicima.

2. *Književni i povijesni kontekst.* Već u Starom zavjetu susrećemo teme koje se pojavljuju u ovoj prispodobi: tema o ljubaznom ocu (Jakov), o Bogu kao ocu, o ljubomornoj braći, o putovanjima, o obraćenju, o kajanju... Prispodoba ima stonovitih sličnosti i s rabinskim prispodobama¹², s društvenom situacijom u Palestini i s razumijevanjem Zakona u židovskim raspravama u 1. stoljeću poslije Krista.¹³

⁶ J. A. SANDERS, »Tradition and Redaction in Luke XV«, 11–32, u: *New Testament Studies* 15 (1968./69.), 433–438; F. BOVON, – G. ROUILLER, *Exegesis. Problemes de methode et exercices de lecture*, Delachaux & Niestlé, 1975.

⁷ P. BENOIT – M.-E. BOISMARD, *Synopse des Quatre Evangiles en français*, svezak II., Paris, Cerf, 1972., 295.

⁸ R. BULTMANN, *Die Geschichte der synoptischen Tradition*, Göttingen, 1964., 190.

⁹ J. JEREMIAS, *Die Gleichnisse Jesu*, Göttingen, 1970., 128. U članku »Tradition and Redaction in Lukas 15«, u: *Zeitschrift für das national Wissenschaft* 62 (1971.), 172–189, Jeremias odlučno odbacuje Sandersovo mišljenje.

¹⁰ M.-J. LAGRANGE, *Evangile selon Saint Luc*, Paris, Gabalda, ⁶1941, 419–429.

¹¹ J. A. FITZMYER, *The Gospel according to Luke*, svezak II., Anchor Bible, New York, ³1986, 1082–1094.

¹² W. PÖHLMANN, *Der Verlorene Sohn und das Haus*, Tübingen, 1993.

¹³ J. D. M. DERRETT, »Law in the New Testament: The Parable of the Prodigal Son«, u: *New Testament Studies* 14 (1967./68.), 56–74; W. PÖHLMANN, *Der Verlorene Sohn und das Haus*.

Neobičnu ulogu u Lk 15 ima žena.¹⁴ U 15,8–10 ženina radost nad pronađenom drahom jest odraz Božje radosti nad pronađenim grešnikom. Uostalom, prisposdobe u Lk 15 odraz su patrijarhalnoga društva u kojemu glavnu ulogu imaju muškarci: očevi i sinovi. Dioba obiteljskih dobara uopće ne predviđa kćeri, nego samo sinove. U prisposdobi o izgubljenom sinu ne spominju se ni majka ni kćeri. Jedino mjesto gdje se u toj prisposdobi spominju žene jest ono mjesto o »bludnicama s kojima je izgubljeni sin proždro« očevu imanje (15,30). Dakle, za ženu vrlo loš čudoredni kontekst.

D. Marguerat je u svom djelu o Isusovim prisposodobama¹⁵ naglasio važnost razgovora u prisposdobi o izgubljenom sinu. Razgovori omogućuju slušateljima ili čitateljima da se u glavnim osobama prisposdobe prepoznaju. U prisposdobi su istaknuti na svoj način i psihološki i psihoanalitički elementi i oni zaslužuju posebnu pozornost.

J. Jeremias smatra prisposdobu o izgubljenom sinu običnim, svakodnevnim prizorom, na što upućuje opisni naziv za Boga »nebo« u 15,18,21: »Oče, sagriješih protiv Neba i pred tobom!« Otac u prisposdobi nije dakle Bog nego zemaljski otac koji je u svome ponašanju odraz Božje ljubavi.¹⁶ U središtu pozornosti ljubazni je otac, a ne izgubljeni i zločesti sin. Upravo zato Jeremias predlaže da tu prisposdobu treba zvati prisposdobom o ljubaznom ocu, a ne o izgubljenom sinu.

3. *Sinkronija tekstova.* Nekoliko egzegeta¹⁷ temeljito je analiziralo usporedbu o izgubljenom sinu. Dijele je u tri dijela: a) degradacija (15,11–16), b) reintegracija (15,17–24) i c) kontestacija (15,25–32). Takvu podjelu učinili su vodeći računa o trima kriterijima: situacija u prostoru, usmjerivanje akcije, položaj i ponašanje očevu prema sinovima. U očevoj ulozi dolazi do izražaja važnost starozavjetnog Zakona. U okviru pripovijesti o jednoj obitelji prisposdoba sadrži sve ono što se inače naglašava u ovom poglavlju: izgubljeno, ponovno pronađeno, povratak, blagdan, radost, gozba, gundanje farizeja i pismoznana, kontestacija i drugo.

R. Meynet¹⁸ donosi u svojoj analizi ove prisposdobe niz tekstova koji su međusobno slični. Tako tekst u 15,11–24 odgovara tekstu u 15,25–32. Potpunu si-

Studien zu Lk 15,31–32 im Horizont der antiken Lehre von Haus, Erziehung und Ackerbau (WUNT 68), Tübingen, 1993.

¹⁴ S. DURBER, »The Female Reader of the Parables of the Lost«, u: *Journal for the Study of the New Testament* 45 (1992.), 59–78.

¹⁵ D. MARGUERAT, »Parabole«, u: *Cahiers Evangile* 75 (1991.), 38–40.

¹⁶ J. JEREMIAS, *nav. dj.*, 128.

¹⁷ GROUPE D'ENTREVERNES, *Signes et paraboles*, Paris, Seuil, 1977.

¹⁸ R. MEYNET, *L'évangile selon Saint Luc, Analyse rhétorique*, Paris, Cerf, 1988., svezak 2, 162–165.

metriju zapažamo između retka 16b (»ali mu ih nitko nije davao«) i retka 29c (»a nikad mi ni jareta nisi dao da se s prijateljima provedem«). Vrhunac prisposode nalazi se u 15,22–23a: »A otac reče slugama: brzo iznesite haljinu najljepšu i obucite ga! Stavite mu prsten na ruku i obuću na noge! Tele ugojeno dovedite i zakoljite, pa da se pogostimo i provedemo...« Simetriju zapažamo i u ponašanju obojice sinova: stariji sin čini isto što predbacuje mlađemu: mlađi je napustio očevu kuću a stariji neće ući u nju! Stariji nije dakle ništa bolji od mlađega sina. Središnja je osoba otac koji je očigledno odraz »milosrdnoga Boga«. Zapravo, središnja je osoba, na kraju krajeva, Isus sam koji saobraća s grešnicima i carinicima, oprašta im grijeha, s njima zajedno gozbuje i svraća u njihove kuće. Takvo Isusovo ponašanje bilo je za pobožne, za farizeje i za pismoznance, sablažljivo: oni takvo Isusovo ponašanje nisu mogli trpjeti. Zato su ga javno napadali i smrću mu prijetili! Kristološki elementi skriveni u ovoj prisposobi skriveni su i u drugim Lukinim tekstovima u njegovu Evanđelju. Time se bavio J.-N. Aletti¹⁹. Riječi »No trebalo se veseliti i radovati jer ovaj brat tvoj bijaše mrtav i oživje, izgubljen i naše se!« (15,32) čudesno izražavaju Božju ljubav i milosrđe, odnosno Kristovu ljubav koju je on iskazivao prema grešnicima. »Pojavila se, doista, ljubav Božja, spasiteljica svih ljudi!« (Tit 2,11). Radi se o Božjoj ljubavi (*filantropija*) prema ljudima koju Isus posadašnjuje i dokazuje svojim ponašanjem.

Simetrijom tekstova bavili su se i neki drugi egzegeti. M. Gourgues²⁰ ističe simetriju između očeva ponašanja i ponašanja obaju sinova (otac i oba sina: 15,1–2; ponašanje mlađeg sina, samog: 15,13–20a i susret s ocem: 15,20b–24; ponašanje starijeg sina, samog: 15,25–28a i prema ocu: 15,28b–32). Središnji je dio odlomka očevo susret s mlađim sinom (15,20b–24). Gourgues ističe sedam glagola kojima Luka opisuje očevo ponašanje (kao i u Lk 10,33–34 u prisposobi o milosrdnom Samarijancu). Što je Luka time htio postići? Prvo, naglasiti potrebu otvoriti se Bogu, jer je Bog spreman otvoriti se grešniku, odnosno ponašati se prema njemu i na »nepravedan« i »nerazuman« način. Drugo, kad se čovjek otvori Bogu, da od njega zadobije oprostjenje, onda se mora otvoriti i bližnjemu te njemu oprostiti uvrede. Isusov ideal jest: »Budite milosrdni kao što je Otac vaš milosrdan!« (Lk 6,36).

4. *Starozavjetne paralele*. U Starom zavjetu susrećemo nekoliko paralela za prisposobu o izgubljenom sinu. Zapravo cijeli nas Stari zavjet uči da je »Bog milostiv i milosrdan, spor na gnjev i bogat milosrđem« (usp. Jon 4,3; Izl 34,6; JI 2,13; Ps 103,8). Bog se prema svojem izabranom narodu ponaša kao ljubazni

¹⁹ J.-N. ALETTI, *L'art de raconter Jésus Christ*, Paris, Seuil, 1989., 207–209.

²⁰ M. GOURGUES, »Le père prodigue (Lk 15,11–32). De l'exégèse à l'actualisation«, u: *Nouvelle Revue Théologique* 114 (1992.), 3–20.

otac prema svojem sinu. Takvim ga prikazuje prorok Hošea: »Dok Izrael bijaše dijete, ja ga ljubljah, iz Egipta dozvah sina svoga...« (Hoš 11,1s). I u drugim je starozavjetnim tekstovima Bog prikazivan kao otac Izraelov, a Izrael kao sin Jahvin. U Iz 49,15 Bog je uspoređen čak s majkom.²¹

Prorok *Jeremija* govori o Bogu kao ocu koji prema Efrajimu (Izraelu), svo-
me »sinu toliko dragom!«, pokazuje posebnu ljubav: »Zar mi je Efrajim sin toli-
ko drag, dijete najmilije? Jer koliko god mu prijetim, bez prestanka živo na njega
mislim, i srce mi dršće za njega od nježne samilosti.« (Jr 31,20).

O obraćenju grešnika i o njihovu povratku Bogu (hebr. *השבה*, doslovno: *povratak*) govore mnogi proroci. U pjesmi o vinogradu prorok Izaija govori o obraćenju kao velikom uvjetu otkupljenja: »Nadaše se da će uroditi groždem, a on izrodi vinjagu!« (Iz 5,1–7). Tritoizaija propovijeda o potrebi obraćenja kao jedinoga, uvjeta spasenja: »Tražite Jahvu dok se može naći, zovite ga dok je bli-
zu! Nek bezbožnik put svoj ostavi, a zlikovac naume svoje. Nek se vrati Gospo-
dinu, koji će mu se smilovati, k Bogu našem, jer je velikodušan u praštanju.« (Iz 55,7). Isti prorok opisuje Boga kao onoga »koji je svagda pružao ruku narodu odmetničkom, koji hodi putem zlim, za mislima svojim, narodu koji me bez pre-
stanka u lice srđi: žrtvuju po vrtovima, kâd prinose na opekama, na grobovima
stanuju, i noće na skrovitim mjestima, jedu svinjetinu, meću u zdjelu jela neči-
sta...« (Iz 65,2–4). Kao što je Izrael išao svojim vlastitim putovima, za mislima
svojim, tako je izgubljeni sin išao svojim putovima, za mislima svojim. Poput
nevjernih Izraelaca koji su jeli svinjetinu, izgubljeni je sin pasao svinje u tuđini.

Slično propovijeda i prorok Jeremija: »Vrati se, odmetnice, Izraele. Ne
gnjevi se više lice moje na vas, jer sam milostiv – riječ je Jahvina – neću se gnje-
viti do vijeka. Samo priznaj svoju krivnju da si se odvrkla od Jahve, Boga svoje-
ga, i odlutala k tuđincima, pod svako drvo zeleno, i nisi slušala glasa mojega.«
(Jr 3,12). U navedenim proročkim tekstovima govori se o obraćenju kao o pov-
ratku Bogu koji je milosrdan i koji je stoga oprostio krivnju Izraelu. Poput staro-
zavjetnih proroka i Luka u prisposdobi o izgubljenom sinu naglašava potrebu gre-
šnikova obraćenja, njegova povratka Bogu (ocu), jer je on milostiv i bogat milo-
srđem. Kao što Bog prihvaća natrag Izraela, odmetnicu, tako prima natrag sva-
kog grešnika koji se iskreno obrati Bogu. Sličnost između proroka Jeremije i Lu-
ke postoji i u opisu ponašanja izgubljenog sina koji je poput Izraela, odmetnice,
»s bludnicama proždoro očevo imanje« (usp. Lk 15,30 s Jr 3,13).

²¹ Usp. A. STROTTMANN, »Mein Vater bist du!« (Sir 51,10). Zur Bedeutung der Vaterschaft Gottes in kanonischen und nichtkanonischen frühjüdischen Schriften, Frankfurt/M., 1991.; S. LAUER, »Awinu Malkenu«, u: BROCKE, i dr., Das Vaterunser. Gemeinsames im Beten von Juden und Christen, Freiburg–Basel–Wien, 1974., 120–127.

Riječima kojima Luka opisuje kako otac naređuje slugama da obuku sina haljinom najljepšom, da mu na ruku stave prsten, na nogu obuću (usp. Lk 15,22) u Zaharijinu viđenju anđeo oblači i urešuje velikog svećenika Ješuu. Pročitajmo tekst: »Anđeo se obrati onima koji pred njim stajahu i reče im: 'Skinite s njega te prljave haljine!' I reče mu: 'Evo, skidam s tebe tvoju krivicu i odijevam te u dragocjenu haljinu!' I nastavi: 'Stavite mu čist povež oko glave!' Oni mu staviše čist povež oko glave i odjenuše ga u dragocjene haljine u nazočnosti anđelovoj.« (Zah 3,4–7). Slično je već i Josipovo ustoličenje za velikog vezira opisano u Post 41,42. Svečana haljina znači na Starome istoku visoko odlikovanje: Josip je odlikovan kao visoki vezir, Ješua je odlikovan od Boga, pa i izgubljeni je sin odlikovan milošću Božjom zato što se vratio i razveselio ožalošćenoga oca. Davanje prstena znači opunomoćenje: Josip je bio opunomoćen kao veliki vezir, izgubljeni je sin ponovno dobio opunomoćenje kao očevo sin. Lk 11,21–22 znači da je sinu sve oprošteno i da mu je ponovno vraćen sinovljev status.²²

Pa i način kako je otac potrčao prema svome sinu, pao mu oko vrata i izljubio ga, podsjeća nas na Jakovljevo susret s Ezavom: »Ezav mu potrča u susret. Zagrlj ga padnuvši mu oko vrata, poljubi ga i zaplaka.« (Post 33,4).

U Ps 103 opjevana je ljubav Boga oca, njegova dobrota, njegovo smilovanje, milosrđe, opraštanje – sve teme koje susrećemo u Lukinoj prispodobi o izgubljenom sinu. »Blagoslivljaj Jahvu, dušo moja, i sve što je u meni, sveto ime njegovo! On ti otpušta sve grijehе tvoje, on iscjeljuje sve slabosti tvoje; on ti od propasti čuva život, kruni te dobrotom i ljubavlju; život ti ispunja dobrima, ko orlu ti se mladost obnavlja. Milosrdan je i milostiv Jahve, spor na srdžbu i vrlo dobrostiv. Kako se otac smiluje dječici, tako se Jahve smiluje onima što ga se boje.« (Ps 103,1.3–5.8.13).

Stariji sin u kojemu su uprisutnjeni pobožni ljudi, farizeji i carinici, izabranici Božji, oni koji su Zakonu vjerni i koji misle da je spasenje pridržano samo njima a da su grešnici osuđeni na vječnu propast, ponaša se poput proroka Jone kojemu je žao što je i Ninivljanima Bog ponudio spasenje (Jon 4,10). On je ljubomoran na svojega brata jer je prihvaćen, ponovno uspostavljen za sina sa svim pravima u obitelji kao što je Jona bio ljubomoran na Ninivljane jer im je ponuđeno spasenje. Stariji se sin ponaša kao što se ponašao prorok Jona.

5. *Židovske paralele.* U židovskoj književnosti nema mnogo paralela prispodobi o izgubljenom sinu. Sličnost između ove prispodobe i židovske literature nalazimo najprije u djelu Filona Aleksandrijskog *De Virtutibus*²³ u kojem piše o obraćenju pogana i pritom poseže za tekstom Pnz 26,17–18 gdje se govori o Bo-

²² J. JEREMIAS, *nav. dj.*, 130.

²³ FILON ALEKSANDRIJSKI, *De Virtutibus*, 179.

žjem Savezu s ljudima. On piše: »Trebamo se veseliti i radovati s poganima, jer oni su bili slijepi a sada su progledali i iz tuđine se vratili natrag i sada promatraju sjajno svjetlo.« Filon u ovom tekstu ističe radost nad obraćenim poganima kao što Luka u prisposdobi o izgubljenom sinu ističe očevu radost nad sinom koji se ocu natrag vratio: »No trebalo se veseliti i radovati jer ovaj brat tvoj bijaše mrtav i oživje, izgubljen i nađe se!« (Lk 15,32). Luka ističe kontrast između »bijaše mrtav« i »oživje«, »izgubljen« i »nađe se«, a Filon ističe kontrast između svjetlosti i tame.

Druga sličnost bila bi sličnost između Sedrahove apokalipse, kršćanskog spisa iz 10. stoljeća kojemu je prethodio izgubljeni židovski spis nastao u 1. stoljeću poslije Krista. U 6. poglavlju Sedrahove apokalipse Bog se obraća Sedrahu i govori mu o Adamovu grijehu: »Koji bi otac svome sinu dao baštinu, a ovaj otišao uzevši dio baštine, napustio oca, postao tuđinac Bogu, i počeo služiti nekome drugome?« U ovom odlomku grijeh Adamov sastojao se u tome što je Adam napustio Boga, okrenuo mu leđa, uzeo baštinu Božju, i počeo služiti stvo- renjima... poput sina u našoj prisposdobi.

U Midrašu²⁴ Rabi tumači biblijski tekst Izl 13,17 sljedećim riječima: »Rabi Abšalom Stariji reče: 'S kime da to usporedim? S čovjekom koji se naljuti na svoga sina i istjera ga iz kuće. Poslije pristupi k ocu njegov prijatelj i moli ga da dopusti svome sinu da se vrati u kuću'. Onda mu ovaj reče: 'Pitaj me radije nešto drugo..., jer sa svojim sam se sinom već odavno izmirio!'«

U Midrašu²⁵ je zapisan i sljedeći primjer: »Rabi Samuel Perergita reče u ime Rabi Meira: »S kime da to usporedim? S kraljevim sinom koji se prema svome ocu loše ponašao. Kralj pošalje svoga slugu da sinu prenese sljedeću poruku: 'Vrati se, sine moj!' A sin odgovori ocu: 'Smijem li se takvim obrazom k tebi vratiti? Stidim se pred tobom!' Nato otac poruči svome sinu: 'Sine moj, smije li se uopće sin stidjeti pred svojim ocem? Kad se budeš vratio, zar se nećeš vratiti svome ocu?'« I ovaj rabinski tekst ima stanovite sličnosti s Lukinom prisposdobom o izgubljenom sinu (15,11–32). Razlika je ipak u tome, što prema Luki otac trči prema svome sinu, pada mu oko vrata i ljubi ga, a u Midrašu otac šalje slugu i posredstvom sluge razgovara sa svojim sinom. No, sadržaj i poruka su isti.

6. *Izlaganje.* Prisposdoba se sastoji od dva glavna dijela. Prvi dio (15,11–24) pripovijeda sudbinu mlađega sina, a drugi (15,25–32) sudbinu starijega sina. To da je mlađi sin zatražio u oca dio dobara koji mu ide nije ništa neobično. Neobično je njegovo ponašanje u tuđini. On je ondje »spiskao svoja dobra živeći razvratno« (15,13). Stariji sin to pojašnjava riječima: »...ovaj sin tvoj, koji s blu-

²⁴ MIDRAŠ, Mekhilta Rabbi Ismael, Bešallah 9 in Ex 13,17.

²⁵ MIDRAŠ, Rabba in Deuteronomium 2,24.

dnicama proždrije tvoje imanje...« (15,30). Glad koja nastaje u zemlji osvijestila je njega koji je bogat došao u tuđinu ali je svojom krivnjom sve spiskao. On nekoć bogat, ugledan, sada je prisiljen tražiti nadničarski posao, i to u pogana, samo da preživi. To ga je kao Židova potaknulo na razmišljanje. To da sada on, Židov, sin bogatih roditelja, mora pasti svinje (usp. Lev 11,7), mora gladovati, žuditi za hranom koju svinje jedu, strašno je poniženje. Shvatio je da je proigrao svoj život! Što učiniti?

Njegova je sreća da još ima živa oca. Sjećanje na oca, očevu ljubav, prilike u roditeljskom domu postaju razlogom da dolazi k sebi, promijeni mišljenje, odluči vratiti se ocu. Ako već mora biti nadničar, on će to radije biti u svog oca. Zna dobro kako otac postupa s nadničarima. Odluka na povratak ocu nije njegov očajnički čin nego iskreno kajanje. Shvatio je da je pogriješio, da je život proigrao. Ne preostaje mu drugo nego zatražiti oprostjenje u oca i u Boga.

Neobično je očevo ponašanje. U njemu prevladava ne samo smilovanje nad sinom, nego izobilna ljubav. Još prije nego sin ispovijeda svoj grijeh, još prije nego sin zatraži oprostjenje, »otac se ganu, potrča, pade mu oko vrata i izljubi ga« (15,20). Štoviše, uzima ga ne samo za slugu kao što traži povratnik, nego ga prima natrag za sina, daje mu i više nego je kao sin zaslužio: najljepša haljina, prsten na ruci, obuća na nozi... Restauracija sinovskog stanja! Još i svečana gozba! (usp. 15,22–24). To je uistinu iznenađujuće. Tako čini jedva koji čovjek pa ma kako dobar on bio! Očigledno, otac je slika Boga koji prema čovjeku postupa s ljubavlju, obraćenu čovjeku ne samo vraća izgublenu milost, izgubljeno sinovstvo, nego stvara novo sinovstvo, novo zajedništvo sa samim sobom. To je djelo neizmjerne ljubavi.

I stariji je sin dobio svoj dio dobara (15,12). Ostao je s ocem, zajedno s njime radio na imanju, nikad nije prestupio ni jednu očevu zapovijed (15,29). I u trenutku kad se mlađi sin vratio, stariji je bio na poslu u polju. Kad je saznao razlog veselju, gozbi, naljutio se. Njemu otac nikad ni jareta nije dao da se s prijateljima provede (usp. 15,29). A ovomu koji je sve spiskao s bludnicama otac priredi gozbu. Nije mogao razumjeti razloge ljubavi! Optužuje i oca i brata. Ne može dijeliti s ocem radost nad mlađim bratom, povratnikom koji »bijaše mrtav i oživje, izgubljen i nađe se!« (15,32). Čak ne želi ući u kuću! On je uvrijeđen, rasrđen, ljut. On je pravednik – »nikada ne prestupih tvoju zapovijed!« (15,29) – i ne želi sjesti za stol s grešnikom; ne želi imati posla s njime. Ne želi ga ni pogledati! On je simbol farizeja i carinika koji mrmljahu protiv Isusa (usp. 15,2).

Otac je zabrinut i za starijeg sina. Dobro zna za njegove zasluge, za njegov rad, za njegovo zalaganje na imanju. Želi ga zadržati u očinskoj ljubavi. Pristupa mu, nagovara ga, moli ga da razumije situaciju. Oslovljava ga sa »sanko!« (15,31), podsjeća ga da je uvijek bio s njime i da je sve što je njegovo, očevo, i njegovo, sinovljevo! (usp. 15,31). »No, trebalo se veseliti i radovati, jer ovaj brat

tvoj bijaše mrtav i oživje, izgubljen i nađe se!« (15,32). Mlađi je sin bio grešnik: bio je mrtav, ali oživje! Obratio se! Treba se radovati nad životom, nad svakim, a osobito nad preporođenim, novim životom.

U čitavoj je priči zapravo otac u središtu pozornosti. On je razdijelio imanje svojim sinovima, njega se izgubljeni sin sjetio u tuđini, on je godinama težio za svojim sinom, izdaleka motrio hoće li se uskoro vratiti (usp. 15,20a). Kad ugleda sina, dok ovaj još bijaše daleko, ganu se, potrča, pade mu oko vrata i izljubi ga (usp. 15,20). Naredi slugama da sina povratnika dostojno obuku, da prirede gozbu i da se svi zajedno provesele (usp. 15,22.24.32). Posreduje i kod starijega sina.

Ponašanje oca je neobično: on svojim ponašanjem iskače iz normalnog okvira života. Sinovi se ravnaju po načelu pravednosti: mlađi je pravedost prekršio, stariji ju sačuvao, mlađi je sagriješio, stariji je ostao pravedan, mlađi je po svemu zaslužio kaznu, a stariji nagradu... Otac nadilazi takvo uobičajeno, u okvire zakona i pravednosti stavljeno ponašanje. Čini što ne bi učinio nijedan otac: potrči, pade oko vrata svome sinu, izljubi ga! Čini to, jer ljubi. »Ljubav je velikodušna, dobrotiva je ljubav... ne traži svoje, ... ne pamti zlo; ne raduje se nepravdi, a raduje se istini« (1 Kor 13,4-6). Upravo zato, jer ljubi, otac pristupa tako svome mlađem sinu, povratniku, ali i starijem, ljubomornom pravedniku. Otac ljubi oba sina: i pravednika i grešnika! U očevoj ljubavi obojica imaju dobru priliku da budu prihvaćeni.

Otac u prispodobi o izgubljenom sinu slika je Boga koji po Isusu djeluje: po njemu oprašta grijeha, vraća mrtvace u život, izgubljeno pronalazi... U Isusu se »doista pojavila ljubav Božja, spasiteljica svih ljudi!« (Tit 2,11). Poruka o Bogu u ovoj prispodobi jest jasna: Bog nadvladava tvrdoću srca, svojim milosrđem nadvladava krivnju kojom se čovjek grijesima opteretio. Božje praštanje stvara novu eshatološku stvarnost kojoj je simbol radost nad izgubljenim pa pronađenim, mrtvim pa uskrslim. To je slika Boga koju je Isus u svim svojim govorima i u svim svojim nastupima naviještao. Bog je otac, *abba*, izraz povjerenja, poštovanja, ljubavi... Bog daje da njegovi imaju udjela u njegovu sinovstvu, u njegovu specifičnom odnosu prema Bogu kao »milom ocu«.²⁶

²⁶ Usp. TH. SÖDING, *Mehr als ein Buch. Die Bibel begreifen*, Herder, Freiburg–Basel–Wien, 1995., 332–340.

*Summary**»A CERTAIN MAN HAD TWO SONS«**Adelbert REBIĆ, Zagreb*

The author discusses some new significant aspects of otherwise very well known Jesus' parables about the lost son (Lk 15,11-32). Offers new perspectives on modern exegetic literature on the critical-historical contemplation of parables, provides a literary and historical context which reveals the fundamental features of Luke's theology and Christology in a unique way. Offers new insight into the structure of parables. Takes an in-depth and detailed look at the Old Testament and Jewish background of parables and concludes by giving the most important biblical-theological emphasis on the parable of the lost son.

Key words: father, son, lost son, justice, sin, repentance, conversion, reward, punishment.